

Den behavioristiske kanon: hvilke bøker og artikler bør norske atferdsanalytikere lese?

Jon Løkke og Gunn Løkke

Høgskolen i Østfold og NTNU

Den behavioristiske litteraturen er omfattende og det kan være grunn til å støtte den seriøse student med en veiledning som inneholder essensielle tekster – en behavioristisk kanon. En kanon kan også være til nytte for forelesere og lærere som ønsker å ha god bakgrunn for undervisningen og som en idébank ved utforming av pensumlistor. Vi gjennomgår i artikkelen tre forslag til kanon som tidligere er presentert av fremtredende behaviorister. Deretter skisseres noen kriterier for å velge ut artikler og bøker til en kanon for norske behaviorister. Kanonen blir deretter presentert med vekt på å dekke opp filosofiske, begrepsmessige, metodiske, tekniske og relevante ikke-behavioristiske temaer.

Innledning

Litteraturkritikeren og professoren Harold Bloom presenterte i 1994 (Bloom 1996) "The western canon". Kanonen er en systematisk gjennomgang av 26 skjønnlitterære forfatters verker, inkludert Freud, og Bloom sorterer hele verdenslitteraturen i fire tidskategorier med eksempelvis Bibelen i den første kategorien og Hamsun i den siste. Bloom plasserer Shakespeare som den sentrale forfatteren i kanonen og hevder at all litteratur må sees og leses i lys av Shakespeare. Denne kategoriseringen og rangeringen av verdenslitteraturen medførte omfattende og hete diskusjoner i litterære kretser med kraftige angrep på Bloom fra blant andre feminister og postmodernister. Det sentrale spørsmålet i denne artikkelen er hva en behavioristisk kanon for norske lesere bør bestå av, forutsatt at formålene med kanonen er fornuftige.

Begrepet kanon har flere betydninger, men en vanlig, og i denne sammenheng sentral betydning, er at en kanon inneholder den sentrale litteraturen i undervisningsinstitusjonene. (Begrepet kanon har opprinnelig greske røtter og betydningen er "rettesnor" eller en samling bibelske skrifter som er ekte og inngitt av gud). Det er flere formål med en kanon, men hovedsaken er å veilede seriøse lesere i hva som bør prioriteres. Prioritering er nødvendig – det er ikke mulig å lese alt. Utsagnet "...the flesh is sad, alas, and I have read all the books..." (Bloom 1996:15) holder ikke stikk og vi har andre grunner til å være triste. Stilt ovenfor

det bedrøvelige faktum at det ikke er mulig å få lest alt, verken av skjønnlitteratur eller faglitteratur, kan en selektert populasjon av bøker og artikler bidra til å dempe artikkelangst og forvirringstilstander hos noen. For andre vil en kanon bidra til forargelse, men kanonforslag kan også anspore fruktbar fagdebatt.

Hvorfor kan vi ha nytte av en behavioristisk kanon?

En behavioristisk kanon kan ha sin berettigelse fordi mengden bøker og artikler om behaviorisme begynner å bli enorm. De fleste vil ha sin fulle hyre med å få lest Diskriminanten, Journal of Applied Behavior Analysis og Catania's siste utgave. Likevel er det noen som ønsker å lese mer og på en systematisk måte. Da er det viktig å være noenlunde sikker på at innsatsen ikke legges ned på mindre sentrale tekster eller tekster med marginal betydning.

Foreslere og lærere ved høyskoler og universiteter kan også ha nytte av en kanon. Jack Michael (i oversettelse av Farsethås, 1999: 52) hevder at et virkemiddel for å hindre flukten fra atferdsanalyse er å sørge for at lærerne "...i det minste har større kunnskaper om alle de aspekter innen alle aktuelle områder enn studentene de underviser". Utover å studere kanonen kan lærere også bruke kanonen som en idébank når pensumlister skal foreslås. Kanonen som presenteres vil nok passe best for studenter i videreutdanning eller i universitetsstudier, men personer med ønske om selvstudier vil også kunne la seg lede av kanonen.

Videre kan kanonen være utgangspunkt for å diskutere de grunnleggende antakelsene i behaviorismen i det atferdsanalytiske miljøet, men kanonen er også en anbefaling til personer utenfor miljøet som ønsker å ha et mindre repertoar av fordommer.

Gjennomgang av tre tidligere forslag til kanon

Så langt vi kjenner til eksisterer tre tidligere anløp til en behavioristisk kanon. De spenner over tidsrommet fra 1958 til 2002 og er ulike i omfang og utvalgsriterier. Fred S. Kellers liste (1958/1995) inneholder 8 bøker og to av disse bøkene anbefaler han at det ikke brukes tid på. Jack Michaels liste (1980/1999) er delt inn i bakgrunns litteratur, grunnleggende begreper og prinsipper, anvendt atferdsanalyse og filosofiske (eller behavioristiske) emner. I tillegg til bøker foreslår han at studenten leser artikler fra JABA og JEAB. Saville, Beal og Buskist (2002) har lagt ned et større arbeid ved å samle inn informasjon via spørreskjemaer til 96 medlemmer av editor boards i JABA og JEAB. Materialet er delt inn i behavioristiske bøker og artikler og litteratur som er skrevet av ikke-behaviorister, men som likevel er aktuelle.

Keller presenterte det vi kan kalle en leseliste for sine studenter ved den første timen av kurset Psychology 161 ved Columbia University i 1958 (Keller 1995). Kurset het "Grunnleggende begreper i moderne psykologi", men Keller vektla at det mer spesifikt var en introduksjon til forsterkningsteori. Den sentrale boken var Skinners *The behavior of organisms* fra 1938 og lekse til den første timen etter introduksjonen var å lese kapittel 1, "...the most frightening one". Keller gjør studentene klar over at denne boken ikke ble kåret til Månedens bok da den kom ut.

Keller og Schoenfelds *Principles of psychology* (1950) blir av Keller introdusert som "Skinner for nybegynnere" og var ikke ansett som en primær kilde. Det kan nevnes at denne boken inneholder en av de første ansatsene til det som nå kalles etablerende operasjoner. Boken er i ettertid blitt vurdert som en klassiker og sammenliknes med Catantias "Learning" (Mace et al 1998).

Skinner's *Science and human behavior* (1953) blir presentert som en bok med interessante og provoserende ideer ved at funn fra laboratoriet ekstrapoleres ut til andre områder og organismer. Videre er Skinner's *Verbal behavior* (1957), og den da like ferske *Schedules of reinforcement* (Ferster og Skinner 1957), nevnt som bøker som bør leses etter *The behavior of organisms*. *Modern learning theory* av Estes, Koch, MacCorquodale, Meehl, Mueller, Schoenfeld og Verplanck (1954) introduseres som et interessant historisk dokument.

Principles of behavior av Clark L. Hull (1943) presenteres også som en bok om forsterkningsteori, men med en annen orientering. Keller slår fast at noen andre kan undervise etter denne boken. *Theories of learning* av Ernst R. Hilgard (1948) var det ikke stort å hente fra. Flere av bøkene på Kellers liste er aktuelle i en norsk kanon.

Michaels tale til ABA – kongressen i 1980 er en refleksjon over tingenes tilstand innen det behavioristiske fagfeltet. Etter å ha presentert noen gode nyheter og noen mindre gode nyheter kommer løsningene blant annet i form av "A minimal doctoral repertoire in behavior analysis". Michaels oversikt er som nevnt inndelt i bakgrunns litteratur, grunnleggende begreper og prinsipper, anvendt atferdsanalyse og filosofiske emner. Vi finner igjen flere bøker fra Kellers liste (blant annet *Science and human behavior* og *Verbal behavior*), men det er noen vesentlige forskjeller. For det første er det foreslått bøker, og artikler, i anvendt atferdsanalyse, og for det andre er det vektlagt bøker som eksplisitt omhandler metodologi; Sidmans *Tactics of scientific research* (1960) og Johnston og Pennypackers *Strategies and tactics of human research* (1981) nevnes. Disse endringene kan tolkes som et resultat av en utvikling i retning av anvendelse av behavioristiske prinsipper og vektlegging av dokumentasjon. Den anvendte og metodiske litteraturen har sin naturlige plass i en norsk kanon.

Saville, Beal og Buskist (2002) presenterer i *The Behavior Analyst* tre lister med bøker og artikler: en liste produsert med utgangspunkt i spørreskjemadata fra JEAB informanter, en liste produsert med utgangspunkt i spørreskjemadata fra JABA informanter og en liste med essensielle ikke – atferdsanalytiske kilder foreslått av både JEAB og JABA informanter. Saville et al (2002) diskuterer i artikkelen årsaker til innbyrdes forskjeller i listene, men det er ikke relevant å nevne disse argumentene i denne sammenheng – for øvrig er det mange felles referanser. Artikkelforfatterne har som alle andre hatt problemer med å få informantene til å svare – svarprosentene er på 30. Som hos Michael dekker listene til Saville et al filosofiske emner, begreper, metode og anvendelse. En vesentlig forskjell fra både Keller og Michael er listen over bøker skrevet av forfattere som ikke er behaviorister. Ikke-behavioristisk litteratur introduseres også i forslaget til norsk kanon. Det overrasker antakeligvis ikke at bøker med evolusjonsteoretisk tilsnitt er godt representert.

Noen utvalgsriterier til en norsk kanon

Vi vil under presentere et forslag til en norsk kanon for seriøse behavioristisk orienterte lesere. Først vil vi redegjøre for hvilke utvalgsriterier som er lagt til grunn.

1. Bøker og artikler er i hovedsak valgt fra listene som er presentert av Keller, Michael og Saville et al. Det er grunn til å regne med at erfarne behaviorister, som har preget fagfeltet i flere tiår, har nødvendig oversikt over litteraturen. Det er også betydelig sammenfall i valg av bøker når vi korrigerer for at det er nesten et halvt århundre mellom Keller og Saville et al.

2. Bøkene og artiklene må være greit tilgjengelig fra eksempelvis bokhandlere på nettet og ikke være for dyre (i hovedsak ikke mer enn ca. 400,-). Artiklene bør kunne skaffes på et vanlig fagbibliotek. Alle bøkene og artiklene i den norske kanonen er fremskaffet av forfatterne uten praktiske problemer og for store kostnader.

3. Bøkene og artiklene bør også være tilgjengelige i den forstand at de bør kunne leses av personer med grunnutdanning som innebærer innføring i behaviorisme, atferdsanalyse og forskningsmetode. Vi har eksempelvis ikke inkludert *The behavior of organisms* i kanonen. Det er blant annet fordi den inneholder en del begreper som ikke introduseres i moderne undervisning; eksempler er type S og type R betinging og refleks reserve. Det skal heller ikke stikkes under en stol at både denne berømte "B of O" og *Verbal behavior* fortsatt ikke er lest i filler av undertegnede. Begge disse bøkene er nytiggitt på 90-tallet av B.F. Skinner Foundation.

4. Bøkene og artiklene skal dekke behaviorisme (atferdsvitenskapens filosofi), begreper, metode og teknikker. I tillegg skal kanonen inkludere relevante ikke-behavioristiske kilder med. Kanonen inneholder derfor fem kategorier og vi har begrenset oss til fire referanser i hver kategori.

5. Bøkene og artiklene skal være et grunnlag for å sette opp et pensum for formelle studier eller egenstudier som omfatter 4000 sider eller 20 vektall. Det totale antall sider overstiger 4000, men noen av bøkene er overlappende slik at leseren kan velge vekk sider.

6. Den totale mengden sider som er anbefalt av Keller, Michael og Saville et al. overstiger langt 4000 sider. Det utvalget som er foretatt fra listene står for egen regning, men vi har lagt vekt på å inkludere litteratur som er nevnt på to lister når det gjelder litteratur før 1980 (eksempelvis *Science and human behavior*).

En behavioristisk kanon for norske lesere

Kanonen er delt inn i fem kategorier: behaviorisme (atferdsvitenskapens filosofi), begreper, metode, teknikker og ikke-behavioristiske kilder. Det er ikke vanntette skott mellom kategoriene – smak og behag kan derfor ha ført til at enkelte kilder ville blitt plassert under en annen kategori av andre lesere. De referansen som ikke er nevnt i en eller flere av listene over, altså personlige favoritter, er kommentert spesielt og merket med *. Flere av bøkene har alternative utgivere og ulike priser, men dette er det greit å finne ut av ved søk på noen forskjellige nettbokhandlere (vi har funnet alt på mao.no og gnist.no/tapir.no.) Artikkelforfatterne kan skaffe tilveie kopier av artikler dersom disse er vanskelig å få tak på.

Behaviorisme: ontologiske og epistemologiske emner

1. Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan. Skinner generaliserer i denne boken forskningsresultater fra laboratoriet og diskuterer blant annet sitt forhold til straff.
2. Skinner, B. F. (1974). *About behaviorism*. New York: Knopf. Denne boken finnes også på dansk og heter da "Om behaviorisme" (1975); København: Det Schönbergske forlag.
3. Baum, W. M. (1994). *Understanding behaviorism: Science, behavior, and culture*. New York: Harper-Collins. En liten og lettlest bok som plasser behaviorismen inn i et biologisk og seleksjonistisk perspektiv.
4. *Chiesa, M. (1994). *Radical behaviorism: The philosophy and the science*. Boston: Authors Cooperative, Inc., Publishers. Denne boken er en egen favoritt og ikke nevnt på noen av de tidligere listene. Chiesa rydder opp i mange misforståelser rundt behaviorisme, blant annet synet på radikal behaviorisme som en mekanisk orientert retning i psykologien.

Begreper: konstrukter og sammenhenger mellom konstrukter

1. Catania, A. C. (1998). *Learning* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. Har du oversikt over denne boken kan du mye om mange områder innen psykologien -forstått med et seleksjonistisk og behavioristisk perspektiv.
2. Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. New York: Appeltion-Century-Crofts. Dette er muligens en bok du bør lese sammen med andre eller få noe veiledning i.
3. Michael, J. (1982). Distinguishing between discriminative and motivational functions of stimuli. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 37, 149-155. Artikkelen er en klassiker innenfor området etablerende operasjoner.
4. Herrnstein, R. J. (1970). On the law of effect. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 13, 243-266. (Et alternativ for de som vil lese en hel bok om temaet er * *The matching law. Papers in psychology and economics* redigert av H. Rachlin og D. Laibson (1997) og utgitt etter Herrnsteins død i 1994; New York: Russel Sage Foundation.

Metode: forskningsmetode og effektevaluering

1. Sidman, M. (1960). *Tactics of scientific research: Evaluating experimental data in psychology*. New York: Basic Books. Boken omhandler blant annet begrunnelser for å undersøke enkeltindivider og hvordan vi via tidsseriedata kan trekke valide slutninger.
2. Johnston, J. M. og Pennypacker, H. S. (1993). *Strategies and tactics of behavioural research* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum. En oversiktlig, men omfattende bok om forskningsmetode.
3. Iwata, B. A., Dorsey, M. F., Slifer, K. J., Bauman, K. E. og Richman, G. S. (1994). Toward a functional analysis of self – injury. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27, 197-209. En banebrytende artikkel om eksperimentelle analyser som første gang ble publisert i 1982.
4. *Kazdin, A. E. (1982). *Single-case research designs. Methods for clinical and applied settings*. Oxford: Oxford University Press. Denne er ikke foreslått

på noen av de tidligere nevnte listene og er en personlig favoritt fordi den gir god oversikt over ulike N=1 design og validitetsproblematikk.

Teknikker: fremgangsmåter for atferdsendring

1. Cooper, J. O., Heron, T. E. og Heward, W. L. (1987). *Applied behavior analysis*. Columbus, OH: Merrill. Dette er en bok som med eksempler og oppsummeringer dekker de fleste anvendte problemområder.
2. Baer, D. M., Wolf, M. M., og Risley, T. R. (1968). Some current dimensions of applied behavior analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1, 91-97. Dette er programmerklæringen til den anvendte atferdsanalysen. Her kan du slappe av og lese en norsk oversettelse av Jon Arne Farsethås, *Diskriminanten*, 26, 3, 9-17.
3. Carr, E. G. og Durand, V. M. (1985). Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18, 111-126. Denne artikkelen, sammen med mange andre gode artikler, finnes i en bok med opptrykk av gamle JABA artikler fra perioden 1968-1995; "Behavior Analysis in Developmental Disabilities" (1997) med Iwata, Bailey, Neef, Wacker, Repp og Shook som redaktører.
4. Stokes, T. F. og Baer, D. M. (1977). An implicit technology of generalization. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 10, 349-367. Denne artikkelen finnes også i overnevnte opptrykk av JABA artikler.

Ikke-behavioristiske kilder: bøker med relevans for behaviorister og atferdsanalyse

1. Dawkins, R. (1986). *The blind watchmaker*. New York: Norton. Boken er et oppgjør med kreasjonisme i vitenskapen og et grunnlag for det som kalles universell darwinisme.
2. Dawkins, R. (1989). *The selfish gene* (2nd ed.). Om variasjon, seleksjon og retensjon og hva som er seleksjonsenheten.
3. Mayr, E. (1997). *This is biology: The science of the living world*. Cambridge, MA: Belknap Press. Lettlest og generell bok om utviklingsteori.
4. Kuhn, T.S. (1970). *The structure of scientific revolutions* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press. En bok om vitenskapers og vitenskapssamfunns utvikling som er omfattende referert.

Oppvarming for å få nok lesemomentum til kanonen

For mange kan det virke nærmest umulig å gi seg i kast med et større målrettet studium. Et strategi kan være å starte studiet med noe materiale som er lettlest, gir oversikt og kan ha praktisk nytte i eget liv. Her er noen muligheter:

1. Pryor, K. (1984/1998). *Don't Shoot the Dog. Positiv forsterkning. Kunsten å trene og lære*. Oversatt av Jon Arne Farsethås og utgitt av Norsk Atferdsanalytisk Forening. Boken gir en lettfattelig innføring i forsterkning, shaping og andre teknikker.
2. Watson, D. L. og Tharp, R. G. (2002). *Self-directed behavior. Self-modification for personal adjustment*. (8 utgave.). Australia: Wadsworth, Thompson

Learning. Dette er en bok om selvendring, blant kan du lære å endre studievevaner eller skaffe deg studievevaner. Boken inneholder sterke elementer fra kognitiv atferdsmodifikasjon.

3. Alloway, T., Wilson, G., Graham, J. og Krames, L. (2000). *Sniffy. The virtual rat. Pro version*. Dette er en bok med mange øvelser som er knyttet opp til et CD laboratorium med svært god kvalitet – lær deg shaping på 20 minutter og boken med CD bør være et godt tips til lærere.
4. Bjork, D. W. (1997). *B. F. Skinner. A life*. Washington, DC.: American Psychological Association. Dette er en lettlest og livlig biografi om kanonens viktigste enkeltperson.

Kanonen inneholder lite historikk, normativ etikk og nødvendig bakgrunn i generell kausal metodologi. I tillegg hadde det vært aktuelt å inkludere litteratur om terapiforskning. Formålet med kanonen er imidlertid å gi en *avgrenset veiledning i hva leseren bør prioritere* – finnes det mer tid er det nok litteratur å ta av. Det er ingen grunn til å føles seg trist i kjødet av mangel på lesestoff.

Referanser

- Bloom, H. (1996). The western canon. The books and schools of the ages. London: Papermac.
- Keller, F. S. (1958/1995). Psychology 161. I.J. T. Todd og E. K. Morris, Modern perspectives on B.F. Skinner and contemporary behaviorism. Westport, Connecticut, London: Greenwood press.
- Mace, F. C., Borrero, J. C., Connell, J. E., Connelly, M., Delaney, B. A., McLaughlin-Cheng, E., Nocera, R. L., Progar, P. R., Ringdahl, J. E., Sierp, B. J. og Toon, J. H. (1998). Progress in learning: A review of Catania's 4th edition. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 31, 713-716.
- Michael, J. (1980/1999). Flukten fra atferdsanalyse. Presidentens tale ved ABA – kongressen 1980. I *Diskriminanten*, 26, 3, 33-55. Oversatt av Jon Arne Farsethås.
- Saville, B. K., Beal, S. A. og Buskist, W. (2002). Essential readings for graduate students in behavior analysis: A survey of the JEAB and JABA board of editors. *The Behavior Analyst*, 25, 29-35.

Postadresse

Jon Løkke/Gunn Løkke, Østre Øre 11 A, 1523 Moss
E-post: jon.lokke@hiof.no